

הרב יוסף נחמי' הכהן קוואדראט

וכונן לחקר אבותם - מאמר ז'

'עשרה יוחסין' במשנתו של ריב"ץ

סדרי יוחסין מפורסמים שאין בהם ממש

במאמרנו הקודם הוכחנו בראיות ברורות ומוצקות, שאין להתייחס ל'חידושי ריב"ץ' כלל. במאמר זה נפרט עשרה סדרי יוחסין אשר נתקבלו כנכסי צאן ברזל, ומקורם אינו כי אם מדברי ריב"ץ דידן. כוונתנו, שריב"ץ הוא המקור הראשון לחידושים אלו, ולולי דבריו, לא מצאנו זכר לסדר יוחסין הללו. אולם אחרי כותבו 'חידושי' ולאחר שנתפרסמו דבריו, הרי שרובם ככולם של כותבי ומעתיקי היחס קבלו והעתיקו דבריו, ועל צבאם טובי גדולי חוקרי היחס מאז ועד היום, כולל גם רבים מ'מבקרי' היחס, אשר ידעו שאין לקבל דברי ריב"ץ ללא בדיקה.

להלן נראה האֵיך בנה ריב"ץ 'אילן יוחסין' אשר פרשה ענפיה לשלשה משפחות מיוחסות בישראל, אשר אודות ראש השושילתא לא ידוע לנו כמעט כלום, ה"ה מהר"ם פאדובה, הג"ר איסרל אבי רמ"א והג"ר יחיאל לוריא זקינו של מהרש"ל, ובא וחיברם יחד, וצירפם למשפחת טריוויש אשר ידועה יחוסה להיותה מגזע רש"י ז"ל.

א. יחוס משפחת שפירא:

ראשית חיבר את משפחת שפירא למשפחת טריוויש.

בספרי יוחסין כתבו¹, שרבי שמואל שפירא - המוזכר בשו"ת מהרי"ק סי' י"ב - היה חתנו של רבי מתת' טריוויש אב"ד בפאריז שבצרפת, וממנו משתלשלת יחוס בית שפירא - וכפי שנראה להלן, נכלל בזה, ע"פ חידושי של ריב"ץ, גם יחוס משפחות לוריא, קאצינלבוויגן ואיסרליש - מעלה מעלה, תואמים יחדיו עם בית טריוויש למעלה בקודש עד רש"י ז"ל.

פרט זה לא הובא ב'שום מקום אחר' ומקורו מאת ריב"ץ מידענו, והוא במאמרו 'דור ישרים' בהגרן - מאסף לחכמת ישראל - ספר ראשון (בארדיטשוב תרנ"ח) עמוד 9: "מסורת אבות ירשו בנים" שרבנו שמואל בר אחתיה דרבינו יוחנן טריביש הוה. מני אז נכנסה ובאה לה "מסורת" זו כמעט בכל ספרי היחס.

כאשר באמת אין אנו יודעים כלום ואין לנו שום בדל ידיעה ממשפחת ר' שמואל שפירא זה.

1 באמת היה עלי לפרט מקורות לסדרי יוחסין הללו, אולם, היות וכמעט ב'כל' ספרי היוחסין נמצאים סדרי יוחסין אלו, אין צורך במראי מקומות מדויקים, ועוד כי אפשר למלאות כמה עמודים עם רשימה מספרים בהם נמצאים סדרי יוחסין הללו, וד"ל.

ב. יחוס משפחת לוריא:

שנית חיבר את משפחת לוריא למשפחת שפירא.

בספרי יוחסין נכתב, שרבי שלמה שפירא - אבי הרבנית מרת מרים, אם משפחת לוריא - היה בנו של הג"ר שמואל שפירא הנ"ל.

מקורו שם, עמוד 10: "ולרבנו מתתיהו בת, אשת רבנו שמואל שפירא, מרביץ תורה בקהל אשפירא, ותלד לו את רבנו שלמה שפירא אבד"ק היילברון ולנדא".

אמור מעתה, משפחת לוריא, מתיחסת להג"ר שמואל שפירא, חתן במשפחת טריוויש, המתיחסת לרש"י.

למעשה לא ידוע לנו שם אביו של רבי שלמה שפירא, אולם ידוע לנו שם אמו, מרת חנה, ע"י שו"ת מהרי"ל החדשות סי' צ"ט.² אם כי לריכ"ץ לא היה ידוע פרט זה.

[בדרך אגב אציין, שלהגאון מהרש"ל היו שני זיווגים (כמבואר בים של שלמה מס' יבמות פ"ו סי' ל"ח), האחת שמה מרת ליבקא (הגר"ז מרגליות בטיב גיטין שמות נשים אות ל' ס"ק ג'), והשניה לא ידוע לנו שמה.⁴ גם מחותניו ידוע לנו רק שמו של אחד מהם הלא הוא הג"ר קלונימוס (ים של שלמה גיטין פ"ד סי' ל"ב ד"ה אם אני קיבלתי, שו"ת מהרש"ל סי' צ"ח), ולא ידוע לנו לאלו מנשיו או חותניו מתיחסים צאצאיו, ולבטח שאין שום ראיה שהרבנית מרת ליבקא היא שהיתה בתו של הג"ר קלונימוס. מה שמסתבר שצאצאי מהרש"ל 'אינם' מתיחסים לר' קלונימוס, כי לא מצאנו שם זה בין צאצאיו כלל].

כדאי לציין עוד דבר. חוקרי היחס בנו יסודות על דברי ריכ"ץ ועליהם הוסיפו סדרי יוחסין כהנה וכהנה. כאשר המעיין בסדרי היחס למשפחת טריוויש ימצא שמשפחה זו מתיחסת להריב"ן חתן רש"י, וכפי הנראה שדבר זה מיוסד על מה שכתוב בס' גדולת שאול (לונדון תרי"ג) דף ל' הערה א: "בכתבי הרב הגביר מ' אליעזר ריסער מצאתי, זה לשונו - "אמרתי להעלות על הספר לזכרון אשר אמר אמ"ו חמי הרב הגאון הגדול נ"י שראה כתב יחוס מהרופא המפורסם זקינו מ' שלמה זצ"ל הנקרא ר"ש דאקטער מלובלין, (והוא היה שני בשני עם הגאון הרש"ל), ובכתב יחוס שלו נאמר - "נין ריב"ן נכד⁵ רש"י...". הרי שמשפחת לוריא מתיחסת לריב"ן. עתה ש'גילה' לנו ריכ"ץ שמשפחת לוריא מתיחסת - למשפחת שפירא, שמתיחסת למשפחת טריוויש המתיחסת - לרש"י, על כרחך שמשפחת טריוויש היא שמתיחסת להריב"ן! אולם כאמור, הרי שאין כאן יסוד, ואין כאן בנין - כי אם בנין נערים.

ג. יחוס משפחת קאצינעלנבויגן:

שלישית, שילב משפחת קאצינעלנבויגן, למשפחת לוריא.

בספרי יוחסין כתבו, שהר"ר יצחק - אבי הגאון מח"ס מהר"ם פאדוה - היה חתנו של הג"ר יחיאל לוריא אבד"ק בריסק זקינו של הגאון מהרש"ל. ובזה משלש יחוסו למעלה בקודש, משפחת לוריא, שם המציא עוד יחוס ומעתה נשזרת משפחה זו במשפחת שפירא, אשר לפי עוד הוספה קטנה שהמציא מסלסל יחוסו הלאה לבית טריוויש.

2 ע"י בס' חכמים בדורם (ירושלים תשמ"ט) עמוד 245.

3 הערת ידידי עוז חוקר היוחסין הר"ר נפתלי אהרן וועקשטיין הי"ו מאשדוד.

4 גם לא ידוע לנו, האם מרת ליבקא היתה זוגתו הראשונה או השני.

5 בס' אבות עטרת לבנים (ווארשה תרפ"ז) עמוד עו, הערה קלג, מסתפק אם הכוונה לריב"ן "חתן" רש"י, או "ריב"ם" נכד רש"י, וכמדומני שאלו שמיחסים משפחת טריוויש לרבי יהודה שירליאון או רבי יהודה מפאריז, יסודם בטעות, ורצו לקבל שני הנוסחות שהתייחסו לרבי יהודה "נכד" - "ריב"ן" חתן רש"י.

דבר זה 'קיבלה מבית אביו' ומפרטה בס' שם ושארית (קראקא תרנ"ה) עמוד 64: "והנה המהרש"ל החליף שו"ת ברצוא ושוב גם עם שלשת עמודי התורה: מהר"ם פדובה, בעל שארית יוסף, והרמ"א, וקוראים זה לזה: ש"ב - א) מהר"ם פדובה קרא להג"מ יחיאל לוריא "שארי" (שו"ת רמ"פ סי' ס"ב פ"ג). ומהרש"ל קרא לרמ"פ "שארי" (שו"ת רש"ל סי' ר' י"א כ"ח)... וקרבתם זה לזה כך מקובלני מבית אבא: א) להג"מ יחיאל לוריא האבד"ק בריסק בן ושתי בנות. 1) בנו הרה"ג אברהם, אבי אביו של מהרש"ל. 2) אשת הרה"ג יצחק קצינאלבוגן, אבי מהר"ם פדווא. 3) ומרת דרעזיל אשת הרה"ג אליעזר שרענציל מלבוב, ותלד לו: בת ושמה מ' מלכה ויתנוה להאלוף השוע מו"ה ישראל איסרל במו"ה יוסף פו"מ בקראקא, מצאצאי בעל "תרומת הדשן" (הקדמת ס' קדושת יו"ט)... ותלד לו: 1) את הרמ"א.

מכל היחוס המפואר שיצר לנו ריכ"ץ, לא ידוע לנו ממקורות אחרים רק ידיעה אחת, והיא ששם אביו של הגאון מהר"ם פדווא היה 'ר' יצחק', ותו לא מידי - מלבד גם שהיה קרובו של הגאון מהרש"ל, ולא ידוע לנו הקירבה כיצד.

ד. יחוס הרמ"א:

רביעית, ברא גברא, ושילב גם את משפחת איסרליש למשפחת לוריא. בספרי יוחסין כתבו, שהג"ר ישראל איסרל - אבי הרמ"א - היה בעלה של מרת מלכה בת הג"ר אליעזר שרענציל מלבוב, ולמעב"ק למשפחת עבערליש ואלטשולר וטריוויש, כפי שהארכנו אודות משפחה זו במאמרנו הקודם. גם אצל יחוס השארית יוסף ומהר"ם פדווא, ראינו שיש שייכות ביניהם להרמ"א.

כל זה הוא חלק מתערובות גדול שחידש ריכ"ץ, כפי שהבאנו למעלה: "וקרבתם זה לזה כך מקובלני מבית אבא: א) להג"מ יחיאל לוריא האבד"ק בריסק בן ושתי בנות... 3) ומרת דרעזיל אשת הרה"ג אליעזר שרענציל מלבוב, ותלד לו: בת ושמה מ' מלכה ויתנוה להאלוף השוע מו"ה ישראל איסרל במו"ה יוסף פו"מ בקראקא, מצאצאי בעל "תרומת הדשן" (הקדמת ס' קדושת יו"ט)... ותלד לו: 1) את הרמ"א."

ראשית מה שמיחס את הרמ"א להתרומת הדשן אינו נכון, בס' קדושת יו"ט (ווילנא) הנזכר, מתייחס בתור "נכד הגאונים הרמ"א ז"ל ובעל תרומת הדשן, ומהר"ם פאדוה ומהר"י מינץ". כאשר אין מכאן שום הוכחה שהרמ"א היה נכד התרומת הדשן,⁶ כמו שמוכן שהרמ"א לא היה נכד מהר"ם פאדוה הנזכר שם. הגם שכמה מנכדי הרמ"א התייחסו גם לבעל תרומת הדשן כמבואר במגילת יוחסין להקצין ר' וואלף מווילנא הנ"ל עמוד תשכ"ז שמיחס שם את הר"ר יצחק בונימ'ס (חתן חתנו של הרמ"א) להגאון בעל תרומת הדשן, ולכן יש מנכדי הרמ"א (ר' וואלף מווילנא הנ"ל ואחיו הגאון בעל מהדורא בתרא) שמתייחסים גם להתרומת הדשן.

שנית מה שחידש ריכ"ץ שהג"ר איסרל היה חתנו של הג"ר אליעזר שרענציל מלבוב - להד"ם. כ"ק אדמו"ר מראזין שליט"א כבר מטיל דופי בדברים אלה בקובץ צפונות גליון י"ב עמוד ס"ט, ומעיר בצדק "אנא לא ר' אלעזר שרענציל ידענא ולא ר' אליעזר שרענציל

6 כבר העיר על זה הרה"ח ר' אברהם'לי הידשפרונג ז"ל מכאבוב בהערותיו למגילת יוחסין המפואר "כוללת משפחות מיוחסות בישראל" מהדורא קמא, לכ"ק הרה"ק מוהרב"צ מבאבוב זצ"ל הי"ד בשנת תרפ"ח לפ"ק, וז"ל: "הרמ"א; יש מיחסים אותו לנכד בעל תרומת הדשן. והוא דבר זר מאוד, כי שמעתתי' דתרומת הדשן מבדרי בפומי' דהרמ"א, ולא זכר בשום מקום שהוא זקינו. ואשר הביא רא'י בראש ס' המכריע, מס' מרומי שדה, שם לא כתב, רק שהוא בעצמו הנהו נכד בעל תרומת הדשן, ונכד הרמ"א. ועוד, שהקדים התרומת הדשן להרמ"א. אבל זה אמת, שנכדי הרמ"א, הם נכדי התרומת הדשן, כמו שכתבו כמה ספרים."

ידענא, אלא מאי דכתיב ידענא. אדרבא כפי הנראה לא היה ר' אלעזר - זקינו של רמ"א - מלבוב הפולנית שבמזרח, רק מבראנדנבורג האשכנזית שבמערב.

יש לציין שמגילת יוחסין לר' וואלף מוילנא שפירסם כ"ק אדמו"ר מראדזין שליט"א לראשונה מכת"י בישורון כרך י"ג עמוד תשי"ז משמע שקירבת המהרש"ל להרמ"א היה מבית אביו ולא מצד אמו. וז"ל המגילת יוחסין: "אבי אבינו היה קצין ר' ישראל איסרליש מקראקא, והיו לו שני בנים, האחד הגאון מוהר"ר משה ר"מ ואב"ד דק"ק קראקא... עוד ב' אחר החסיד מו"ה לאזי חזן מקראקא חתן הגאון מו"ה שלמה לוריא והיה בעל המחבר מהרש"ל, והי' ב' בב' עם הגאון מו"ה פאלק בעל המחבר סמ"ע...". הגאון בעל הסמ"ע היה שני בשני עם הרמ"א בהיותו בן אחות אביו של הרמ"א, ועיי"ש בהערה 15.

ה. יחוס משפחת פישלש:

עכשיו שברא ריכ"ץ גברא חדש לבית שרענצילש, החליט לצרף גם את ה'הויכער רבי ר' ליב' למשפחה זו.

בספרי יוחסין כתבו, שמרת גיטל אשת הר"ר פישל מלבוב או ליקובא - חמותו של הגאון הנדוע בשם הויכער רבי ר' ליב, היתה בתו של הקצין ר' מרדכי שרענצילש.

חידוש זה הוא עוד אחד משיבושי ריכ"ץ, והוא במאמרו 'כרכא דכולא ביה' במכ"ע הצפירה, שנה 1900 גליון 179, עמוד 724 כותב: "הרבנית מ' גיטל בת האלוף החסיד מוה' מרדכי ז"ל (מצב"ק ח"א סי' קי"ח) ומי אביה כי תדע? הרב הגדול בתורה בעושר ובאושר מוה' מרדכי שרענצל חתן בעל שארית יוסף (שו"ת איתן האזרחי סי' ח') ואשת הג"מ אפרים פישל אבד"ק לוקבא (מצב"ק שם, אנשי שם סי' פ"ב), נין ונכד מהרש"ל (שם ושארית 70) הוא אבי כל בני פישלש (דור ישרים 25)". ומעתה היה ההויכער רבי ר' ליב לנכד השארית יוסף מקראקא.

על דבר זה כבר האריך כ"ק אדמו"ר מראדזין שליט"א בקובץ צפונות גליון י"א עמוד פד. ואפילו אם נקבל שמרת גיטל היא חמותו של ההויכער רבי ר' ליב, אין שום ראיה ולא נראה שאביה ר' מרדכי הוא הקצין המפורסם ר' מרדכי שרענצילש מלבוב.

ו. יחוס משפחת כ"ץ:

הרי ראינו, איך קיבץ את גדולי ישראל, ואיך שילבם יחדיו למשפחה אחת (למעשה באמת היו קרובים, אבל לא ידוע האיך היה הקירבא). ריכ"ץ לא הסתפק בזאת אלא החליט שגם הב"ח והשארית יוסף היו מקרובי המהרש"ל ובזה הגדיל משפחה זו.

בספרי יוחסין כתבו, שהג"ר מרדכי גרשון הכהן כ"ץ - אבי הגאון בעל שארית יוסף - היה חתנו של הג"ר יצחק קלויבר מפוזנא אבי אמו של הגאון מהרש"ל.

מקורו במאמר 'דור ישרים' הנ"ל עמוד 22 הערה 30: "מהרש"ל קרא לבעל שארית יוסף "שארי ומחותני" (שו"ת רש"ל סי' כ"ד) גם הב"ח קרא לו (לבעל שא"י) "שארי" (ב"ח יו"ד ססי' כ"ד) ובהקדמת פי שנים (אלטונא ת"צ) נאמר שבעל שא"י הופיע ממשפחה הרמה שרענצילש". הנה עד כאן צדק ריכ"ץ בדבריו, מכאן ואילך הרי הוא משלב הידיעות ומדבקם יחדיו בדבק עשוי דמיונות שאין בהם ממש וז"ל: וצדקו יחדיו. א' הג"מ יצחק קלויבר מפוזנא אבי אמו של מהרש"ל (יש"ש יבמות פ"ב סי' י"ח ושו"ת רש"ל סי' י"ב וסי' ס"ד⁷). ב)

7 ריכ"ץ מבליע כאן שר' יצחק קלויבר הוא "אבי אמו" של הגאון מהרש"ל, ואינו כותב מנין לו דבר זה. הקורא לבטח יחשוב, שהמקורות שהביא הם המקור לדבריו, אולם באמת שם כתוב רק שר' יצחק קלויבר היה "זקינו", של הגאון מהרש"ל, ויתכן גם שהיה אבי זקינו, ואין שום הכרע שהמדובר באבי אמו. ביבמות

ותמת אשת ר"י קלויבר ויקח אשה חדשה ממשפחת שרענצילש מלבוב, ותלד לו בת ויתן אותה להג"מ מרדכי גרשון כהן צדק, לאשה. ותלד לו את רבנו בעל שארית יוסף. ג') וימת יצחק, ותהי אלמנתו לאיש אחר (שמו לא נודע לי⁸) ותלד בת ויתנוה להג"מ משה יפה בקראקא (מגולי פראג) לאשה. היא אמו של רבינו יואל סירקיש (שו"ת שא"י סי' מ"ב וב"ח יו"ד שם). ד') אמור מעתה שתי אחיות היו לאמו של בעל שא"י. האחת בכירה ממנה, בנות אב אחד. והאחת צעירה לימים ממנה, בנות אם אחת. ה') הבכירה היא אמו של מהרש"ל, והצעירה ילדה את הב"ח. ו') ואבי מהרש"ל ואמו של הרמ"א היו שני בשני (שם ושארית 70 והערה 42) והרמ"א לקח בזוג שני את אחות בעל שא"י (ד"מ יו"ד סי' כ"ד אות י"א ושו"ת רמ"א סי' כ"ד וסי' קי"א ושו"ת שא"י סי' נ"ח וסי' ע"ז) ע"כ קרא מהרש"ל לבעל שא"י "מחותני" מלבד היותו שני בשני. ע"כ דבריו.

מזכיר החכמה

מכל אריכות דבריו מה שנכון הוא רק דבר אחד שאמו של השארית יוסף היתה אחות אשתו של הג"ר משה יפה זקינו של הב"ח. וכל שאר פטוטי דבריו אינם אף מליצה. וכפי שכתבתי במגילת יוחסין שבס' כוכבי יצחק⁹: "דבר זה יוצא מפורש מדבריהם באותו ענין, הגאון בעל שארית יוסף בתשובותיו סי' מ"ז כותב: "ואמת שבילדותי קרה מעשה כזה בבית הגאון מהר"ר משה יפה ז"ל בעל אחות אמי ז"ל". - ועל זה כותב שאר הגאון בעל הב"ח ביורה דעה סוף סי' כ"ד: "גם שארי מהר"ר יוסף כ"ץ מקראקא התחבט בתשובתו בענין זה, ולבסוף כתב, שראה מעשה בבית זקני הגאון מהר"ר משה יפה ז"ל".

אין שום מקום לומר שהב"ח והשארית יוסף היה להם איזה שייכות לרבי יצחק קלויבר כלל. אודות מה שכתב בנוגע ליחוס הרמ"א, ע"י למעלה ביחוס הרמ"א.

ז. יחוס הב"ח:

בספרי יוחסין כתבו, שהרבנית בילא - זוגתו של הב"ח - היתה בתו של הג"ר אברהם ר' הירצקא'ס מלבוב ולמעלה בקודש.

מקור דבר זה בשם ושארית הנ"ל עמוד 64 ד"ה "אל תפן אל החלומות": "ר' יהודה ליב קראקוויץ אחי הג"מ נפתלי הירץ הנודע בשם ר' ר' הירצקא בני הג"מ מנחם מענדל שעלה לאה"ק, היה אב"ד קראקוויץ... ובשנת שמ"ג הלכו שניהם למנוחתם במשך שתי שבועות. ר' הירצקא: א' דחיה"מ פסח (שם שם¹⁰ סי' ו')... ונבחר... הג"מ מאיר בן ר' ר' הירצקא לר"י תחת אביו ודודו... ואחיו הרב הגביר נדיב ושוע מו"ה אברהם ר' הירצקיש, פו"מ בלבוב. ובתו הרבנית מ' בילא (נפטרה בקראקא שביעי ש"פ שצ"ח) אשת הב"ח (הערה 48)... ומנין לו דבר זה, ובכן במאמר 'שבת אחים' שבמאסף האסם (פעטערבורג תרנ"ח) עמוד לז, גילה לנו את המקור: "כך מקובלני מבית אבא". וגם שם מביא מקור אחר לדבריו "שם ושארית הערה 45". יש לציין שבמאמר דור ישרים הנ"ל, טרח לציין איזה "תיקון" לס' שבת אחים...

מזכיר רק "אדוני מורי זקני" ואינו מזכיר את שמו. בתשובות סי' י"ב "כאשר גדלתי בעיר בית אבותי על ברכי זקני והורגלתי על זרועותיו הוא ה"ה הטהור והחסיד ועניו ירא אלקים פרקו נאה איש השלום מהר"ר יצחק קלויבר ז"ל והוא היה זקן מופלג מתושבי עירו, בס' ס"ד מזכיר "דע, לא זכיתי לקבל מאמ"ז החסיד מהר"ר יצחק ז"ל...". אולם באמת הפעם צדק בדבריו, ככתוב בס' מטה משה להג"ר משה מאט תלמיד הגאון מהרש"ל והוא בחלק ראשון סי' נ"ח: "וכן היה נוהג מורי מהרש"ל ז"ל וכתב שכן קבל מאבי אמו מהר"י ז"ל".

8 הערתו זו תמוהה ומגוחכת בעיני, וכי למה לא ידע שמו של זה...

9 להג"ר יצחק שטערנהעלל, נמצא עתה בשלבי עריכה לדפוס.

10 הכוונה לס' מצבת קודש ת"א.

ח. יחוס משפחת חריף:

בספרי יוחסין כתבו, שהגאון מהר"ם חריף אבד"ק לבוב, היה בנו של הג"ר ישראל חריף אבד"ק אילינוב, בנו של הגאון ר' משה חריף אבד"ק קרעמניץ ולבוב, בנו של הג"ר ישראל ר"מ בלובלין בן הגאון רבי ר' שכנא אבד"ק לובלין. וגם מצאו להם נשים כדלהלן: אשת ר' ישראל חריף מאילינוב, היתה מרת אסתר בת הג"ר משה אבד"ק פולנאה ולמעב"ק; ואשת הג"ר משה חריף מקרעמניץ היתה בתו של הג"ר יהודה ליב בן הג"ר שלמה ליב'ס אבד"ק לובלין רבו של השל"ה.

מקור סדר יוחסין זה הוא ריכ"ץ במאמר דור ישרים הנ"ל, ואלו דבריו שם עמוד 26: "הג"מ משה אבד"ק פולנאה, חתן הג"מ נתן נטע כהנא אבד"ק אוסטרעהא... ואלה תולדות מו"ה משה מפולנאה... (ב) הרבנית מ' אסתר אשת הג"מ ישראל חריף אבד"ק אילינוב (ומ"כ בלבוב) בהג"מ משה חריף אבד"ק קרעמניץ ולבוב, הג"מ ישראל ר"מ בלובלין בן רבנו שלום שכנא בלובלין (שו"ת רמ"א סי' כ"ה¹¹). ואשת ר' משה חריף בת הג"מ ר' יהודה ליב ר"מ בלובלין בימי היות אביו הג"מ שלמה בר' יהודה האב"ד דשם. הוא אבי כל בני חריף."

לכל זה אין מקור משום מקום אחר, מה שידוע לנו הוא יחוס הגאון מהר"ם חריף לבית אבותיו, הוא היה בנו של הר"ר ישראל מלבוב בן הג"ר משה חריף אבד"ק קרעמניץ, ושם אביו של זה האחרון היה ר' ישראל מלובלין, וברור שאין המדובר בהג"ר ישראל בנו של הרבי ר' שכנא. אולם ריכ"ץ רוח אחרת היתה אתו, והחליט להגדיל יחוסם פי כמה.

ט. יחוס משפחת היילפרין:

מרוב חידושי קרה גם שהיפך דבריו ונפל בבור שכרה.

בספרי יוחסין נכתב, שהג"ר יצחק אייזיק היילפרין אבד"ק טיקטין נשא לאשה את מרת בילא בתו של "אחד מבני" הטורי זהב.

והוא בס' שם ושארית הנ"ל עמוד 66: "ביום ההוא מסרו גם שני בני הגאון הט"ז את נפשותם אל קדושת השם, האחד המיוחד הארי שבחבורה האלוף המופלג מו"ה מרדכי, והשני הרב המופלג החסיד מו"ה שלמה, מו"ה מרדכי השאיר אחריו בת ושמה מ' בילא [על שם אשת הב"ח] ותהי להג"מ יצחק אייזיק היילפרין (נכד מהרש"ל מן נוקבתא) אבד"ק טיקטין לאשה... וכנראה לא השאיר החסיד הקדוש מו"ה שלמה אחיו, זש"ק". גם מה שכתב בין חצאי עיגול, 'נכד מהרש"ל מן נוקבתא', הוא סדר יוחסין שלא בא זכרו בשום מקום.

הוא אומר שהג"ר אייזיק היילפרין היה חתנו של הק' ר' מרדכי הלוי הי"ד בן הטורי זהב. כעבור שנים ספורות שכח ממה שכתב ב'שם ושארית', ובמאמר דור ישרים עמוד 30 כתב: "הג"מ יצחק אייזיק אבד"ק טיקטין, חתן הקדוש הג"מ שלמה סג"ל בן רבנו הט"ז".

הוא אומר שהג"ר אייזיק היילפרין היה חתנו של הק' ר' שלמה הלוי הי"ד בן הטורי זהב.

י. יחוס משפחת מרגליות:

עד הלום ראינו כוחו, בחידושי יוחסין וסיפורי מעשיות שלא היו, אולם אצל משפחת מרגליות הרחיק לכת, וגם הציב להם מצבה.

11 כך הוא דרכו של יוסף, מציין מראה מקומות בין חצאי עיגול, שהקורא יתשוב, שמקור דבריו נמצאים שמה, אולם למעשה אין שם רק הזכרת שמו של הנזכר גרידא. לעניננו המדובר בתשובה של הג"ר ישראל בן הרבי ר' שכנא.

בספרי יוחסין כתבו, שהג"ר משה מרדכי מרגליות - חותנו של הג"ר מענדיל מרגליות אבד"ק פרעמישלא - היה בנו של הג"ר שמואל מרגליות אבד"ק פוזנא, וזה האחרון היה בנו של הג"ר משה מרגליות מפראג.

גם בזה מסתמכים הם על דברי ריכ"ץ שכתב בס' שם ושארית הנ"ל עמוד 55: "ונשית נוספות כאשר מקובלני מבית אבא. א) אביו הג"מ שמואל מרגליות אבד"ק פוזנא (ויכוח מים חיים כלל ע"ז) בהרב הגביר נדיב ושוע ה"ר משה פו"מ מפראג בהג"מ יצחק אייזק אב"ד ור"מ דשם (גל עד סי' ע"ו)".

מה נאמר לריכ"ץ ביום שנתגלה לנו העתק מהפנקס דק"ק פוזנא, הובא בס' עטרת פז (קאליש תרח"ץ) עמוד מ"ח: "יזכור אל' את נשמת הרב הדרשן מו"ה כתריאל ונשמת האב"ד מו"ה שמואל ב"ר יעקב מרגליות...".¹²

מה לו לכהן בבית הקברות?

באמת היה אפשר להאריך ולהוסיף כהנה וכהנה, אך נסתפק בזה ב'עשרה יוחסין' אשר נוגעים לרוב סדרי היוחסין, אולם טרם אכלה לדבר אביא דוגמא אחת לכך ששמעתי בשם כ"ק אדמו"ר מראדזין שליט"א.

בשנת תרט"ו הופיע בפראג ס' בשם גל עד, בו נקבצו נוסחאות של לקט מצבות מגדולי ק"ק פראג. אחד הנוסחאות בספר הוא של מצבת הג"ר יצחק אייזיק מרגליות משם. ריכ"ץ קרוא קרא נוסח המצבה ומצא בה שבעה! קושיות. דבר זה לא נתן מנוחה לנפשו, ועמל למצוא פתרון עד שהצליח ועמד על הטעות. אין המדובר במציבה יחידה של הג"ר אייזיק מרגליות, אלא בשתי מצבות, או ליתר דיוק במצבה אחת על ראש שני אנשים, ובה "שתי טורים", הטור הימני הוא של הג"ר אייזיק מרגליות והטור השמאלי הוא של בנו הר"ר משה (הזכרנוהו למעלה).

אין שמחה כהתרת הספיקות, ומרוב שמחה לא עצר בנפשו ופרסם המחקר בס' שם ושארית הנ"ל, בפרק הנקרא בשם "תפארת יעקב". בה מקשה את קושיותיו ומציע הפתרון הנ"ל במליצת 'חלומות' יעקב אבינו ופרעה מלך מצרים, וז"ל: "שבע השאלות האלה דלית נגר ובר נגר דיפרקינהו, שבעה עדים נאמנים המה: שיש כאן "עירוב פרשיות", עולות ויורדות, עליונות למטה ותחתונות למעלה. עד הגל הזה ועדה המצבה: ששם קבר יעקב את יצחק אביו ואת משה אחיו, ויצב מצבת אבן אחת מראשותם".

אולם מה ששכח הוא, שהמצבה של הג"ר אייזיק מרגליות קמה וגם נצבה בשעה שפרסם חבורו הנ"ל, וכל אנשי פראג יכלו בקלות להיוכח ששקר בפיו, ולא עוד אלא המצבה עדיין עומדת על תלה עד היום הזה, וכל המבקר בבית החיים, יכול להיוכח שאין זה כי אם עוד אחד מ'חלומות יוסף'. ובימינו אפשר לראות גם בספר 'כתובות מבית העלמין היהודי העתיק בפראג' (ירושלים תשמ"ח) שם נדפסה תמונה ממצבה זו [מספר 21].

ריכ"ץ עצמו מוכיח בזה את הלך מחשבתו, בכותבו "שבע השאלות האלה - שבעה עדים נאמנים המה", כאשר דבר שהיה אצלו "שאלה" - משמש אצלו בתור מקור והוכחה.

12 דבר זה כבר גילה לנו כ"ק אדמו"ר מראדזין שליט"א בקובץ צפונות גליון ט"ו עמוד פ"ג.

מחמת חוסר מקום נדחתה מדור הערות לגליון הבא, ועם הכותבים הסליחה.